

Під новий рік.

Нас було семеро—гостей-невільників у тісній камері.

Добру половину її займав піл, на якому ми спали покотом, як добрі товариші. Маленькі, під самою стелею, двічі заготовані віконця скупо пустили до камери світла: вже о третій годині тут було півночі, і ми, засвітивши гасничку, лягали кругом неї на полу і читали, читали...

Гасничка стояла на підмостці з тиглизових коробок у центрі, а нас семеро тяглося до неї головами, немов радіуси, немов темні проміні од—не скажу—ясної зорі. Попідпіравши руками голови, як єгипетські сфинкси, ми лежали і читали, читали...

Глянув би хто з боку—здалося б, що то добрі школярі—дарма, що де-хто з нас був з бородами—пильнують свого діла, і тільки дух од „парашки“ з кутка та голі сірі стіни та заготовані двічі віконця нагадували, що ми тут тільки—гості-невільники.

Коли од сфинксової пози у котрого з нас починало боліти в ліктях і плечах (одміна од єгипетських сфинсів, бо у тих цілі тисячоліття нігде не болить нічого), то він схоплювався з полу й починав швидко бігати по камері. Та не багато тут набігаєшся: шість ступнів у-подовж, сім з кутка до кутка—ото й усієї гульні нам.

З наших заготованих віконць нам не було видко неба, та дарма: у нас було небо в серці, і через те ми не дуже нудились, принаймні не стільки, як звичайно нудяться невольники-гості. Набридало читати—ми дусгували, кидаючи один в одного жартовливими словами та безжурним сміхом, наче справді ніякої жури не знали; ми змагалися, рішаючи усі питання світові так щиро, неначе доля цілого світу залежала від того, що ми про його скажемо; ми галасували так, що навіть сірі німі стіни роздавалися і нам не було тоді тісно. Утомившись же, знов оберталися в радіуси до гаснички і смирно, як сфинксам і

лично, лежали на полу і читали, читали... І знов тільки гострий дух з кутка нагадував нам, що ми тут тільки гості-невільники.

Хоч усі ми семеро склали проміні до одної зорі-гаснички, проте ми вперше тут, „в мѣстѣ злачнѣ, мѣстѣ спокійнѣ“, спіткали один одного, вперше на-віку побачились. Байдуже—хоч з ріжних партій, ми одразу стали добрими приятелями й товаришами. Спільна недоля ріднить людей більш од спільного щастя.

Разом ми раділи, як кому з нас „давали свиданіє“, разом обурювались, як нас не пускали „на прогулку“, разом чинили напади на наших дозорців, блощиць та інші неприємні створіння, що нам докучали; разомъ споживали і матер'яльну й духову страву й чесно і добре й лихе паювали на рівні частки. Наша невеличка коммунна жила одним життям, одним духом дихала і одного найбільш бажала.

Так минав нам час сірими зимовими днями й довгими зимовими вечорами. Я не скажу, щоб нам не хотілось на волю,—о ні, сього я не скажу!...

Довгий час було нас семеро в одній камері, і ми своєю невеличкою коммунною, здається вже зовсім звикли до кожного з нас і до свого однамітного, сумного життя. І знов не скажу, щоб не хотілося нам на волю,—о ні, сього я ніколи в світі не скажу, бо інакше язик мій на віки онімів би і я вже ніколи й жадного слова б не промовив. Але до всього можна звикнути,—так і ми потроху звикли й до сірих стін своєї в'язниці, й до її заготованих двічі вікон і навіть до гострого духу з кутка, де стояла „параша“. Чи то може так тільки на око здавалось, що ми позвикали?...

Та одного дня наш позверховий спокій і наші веселощі пропали десь, ніби пішли за водою. Вже з самого ранку ми почали нервуватися. Кожна дрібниця, що на неї попереду ми дивились філософично-байдуже, тепер обурювала нас до краю; жарти, що

викликали перше тільки голосний репіт і вели за собою цілу низку нових жартів, тепер навпаки викликали образи й незадоволення. Увечері не читалось. Круг нашої темної зорі-гаснички вже не було сімох промінів і семеро сфинсів вийшли на сьогодні з нашої камери. Половина з нас лежала нерухомо на полу, друга мляво сновигала по камері—шість кроків уперед, шість назад. Низька стеля того дня дуже чогось душила нас, світу з вікон ще менше було, а з кутка йшов гостріший, ніж звичайно, дух... Ми пригнічено мовчали, бо чули що інакше могла б легко зірватись гостра розмова. А тим часом усіх душило одне слово й крутилось невідязно на думці, та кожен здержувався, щоб не вимовити його в голос, перехоплював його на кінці язика. В хаті, де лежить покійник, ніколи ж бо не говориться про смерть.

Час ішов воловим ходом, ніби й йому було так само важко, як пожилцям тісної камери. Ніколи ще так не відчувався настрої Шевченкового „Не спалося, а ніч—як море“...

Тихо було цілий день і по других камерах. В „уголовній“ сьогодні менше сиділи за „стірками**“) і то не з таким завзяттям, як звичайно; менше було й матіркування. Співів майже не чути; навіть „Вставай, подымайся, рабочий народ“—найбільш популярна в цім місці пісня, яку по всій Росії тільки тут і можна безкарно співати—не розходилась своєю широкою мелодією по всіх кутках в'язниці. У „вовчок“ ***) не просовувались цікаві обличчя, не вривались співи, голосні розмови, як звичайно. Сум налягав дужче. Час ішов, зближалась північ.

Коло дверей з коридору щось зашамотіло, зігнуло. Повернувши туди голови, ми побачили в „вовчку“ червоне обличчя нашого „духа“—бравого Мукденського кавалера. Та круг-

*) Карти на тюремному жаргоні.

**) Квадратове віконце у дверях камери.

*) Дозорця, вартовий.

ла дурновата пика в квадратівій рямці вовчка раз-у-раз викликала у нас веселий настрої і нагадувала нам місяць у-повні, що виходить з-за обр'ю. Але зараз навіть це круглоvide, з кирпатим носом, завжди веселе обличчя не було схоже до повновидого місяця, а якось ростяглося й сумовито поглядало на нас. „Дух“ стояв під дверима й мовчки стежив за нами. Це почало кожного з нас дратувати.

— А ти чого тут не бачив, що заглядаєш? кинув похмуро хтось з нас у „вовчок“.

— А як мені скū-ушно!..—жалісливо якось і зовсім не по геройському протягнув мукденський герой.

Се було як-раз те слово, яке ми так старанно здержували на кінчику язика і якого ми несвідомо жахались. Нам усім одразу ясно стало, чого ми нервуюємось, чого ладні счепитись один з одним, чому не можемо читати й не складаємо гармонійно усі семеро одної суцільної сфинксової зорі кругом гаснички. Нам було — „скушно“.

Слово, якого ми наче змовились не вимовляти, вирвалося нарешті і нам іще тяжче стало.

— Завтра—новий рік,—кисло почав знову мукденський герой, на диво зовсім не присмачуючи своєї промови жадним із тих духовитих словечок, які були у його раз-у-раз на п'яхваті. В голосі почулись незвичні йому елегійні, сумовиті нотки.

— Завтра—новий рік,—тяг він помалу невмолимо,—а ти сиди тут, як прив'язаний... У нас тепер щедрують... співають... весело... А ти тут хоч завісся!... Ще перше—ну водили там, злодюжок, мазуриків усяких та п'яниць, з ними не багато мороки: запер і сиди!... А як настала конституція—просто горе одне: студент пішов, політика. Стережи вас тут!... Вирватись не можна... Не підешь нікуди, по ночах не спи: як не „обиск“, то так вартуй!... Одно слово—гірш каторги!

Слово, якого ми боялись, вимовлене було вдруге і ще виразніше. Усі ми семеро зрозуміли, де лежить при-

чина нашого пригніченого настрою, нашого смутку й дражливости. „Завтра—новий рік, а ти сиди тут як прив'язаний“... Ми, гості—невільники, справді були прив'язані до сих голих стін, до сього полу, до сієї „парашки“ з її гострим духом, до сього „вовчка“... Ми, семеро, що жили одним життям, складаючи ніби один організм, справді ж тільки затаїли кожен на дні души своє власне життя; і тепер думками вітали в іншій обстанові, „де щедрують, де весело“, бо їде справжнє вільне життя, кипить боротьба, творяться нові й нові плани, як на спільного ворога стати. Од усього того кожного з нас одірвано і прив'язано—до сього мертвотного істновання. Що правда, не самих нас прив'язано,—прив'язано і нашого дозорцю. І він, що стоїть на варті коло нас і пильнує, щоб ми не порвали часом своїх ланцюгів—такий самий невольник, як і ми. І йому „скушно“ зараз, як і нам. І його, темного, несвідомого „духа“, захопила та нервова течія, що цілий день шашелем точила нам дūші...

Нас було вже не семеро, а восьмеро. І хоч ми не лежали сфинксами круг гаснички, а половина туманіла по своїх місцях, друга мляво сновигала по камері—шість ступнів уперед, шість назад,—а у „вовчок“ жалісливо й не по геройському поглядало кругле обличчя нашого „прив'язаного духа“—проте думки у всіх нас були зараз однакові. Чи довго ще сидіти нам на припоні і чи довго ще елементарно-темна сила прип'ятих „духів“ пильнуватиме, щоб того припону який однаково сковує і нас і їх, не порвано?...

І ще більший сум наліг навколо, а серця наші рвались туди, на волю—„на ясній зорі, на тихій воді“... І нас було вже не семеро, а восьмеро...

1. 1. 1906.